

СЛОВО

“Гетьманської столиці”

№ 4(27), липень - серпень 2011 р.

Газета Національного історико - культурного заповідника “Гетьманська столиця”

Спогадку було Слово

Наталія Сердюк

завідуюча відділом науково-просвітницької роботи заповідника “Гетьманська столиця”

В липні виповнилося 5 років з дня, коли було започатковано наше друковане видання, примірник якого ви тримаєте в руках. Газету було задумано з метою популяризації роботи заповідника серед найширшого загалу. За цей термін видання пройшло непростий період становлення, адже досвіду в цій царині в редколегії не було. Спеціалізація газети – наукові матеріали про історію Гетьманщини, гетьманської столиці Батурина, а також поточні новини з життя заповідника та міста. В газеті започатковані і розвиваються такі рубрики як «Календар визначних дат», «Втрачені пам'ятки», «Сучасне і минуле», «Видатні постаті», «Зброярство», «Краєзнавство», «До вашої книжкової полиці», «Філоботуністика», «3 підшивок старих газет», «Відгуки», «Наші інтерв'ю», «Телетайп», «Мистецтвознавство», «Рядки, обпалені війною», «Привітання», «Подаруй заповіднику експонат!», «Етнографія», «Культурне життя» та багато інших цікавих рубрик. Автори матеріалів – наукові співробітники закладу, зрідка – сторонні дописувачі - колеги з інших заповідників, краєзнавці, прихильники. Найбільш активними дописувачами газети були і залишаються – Кіяшко Л.Г., Терех М.І., Кер-

Редакційна колегія газети «Слово «Гетьманської столиці», фото 12 серпня 2011р.

бут Т.В., Дробязко Н.В., Сердюк Н.Ф., Сушко Н.М., Цапко Ю.В. та інші. Значно удосконалилась якість верстки газети, дякуючи професіоналізму завідувача відділу інформаційно-технічного забезпечення Бондаренка В.О.

За п'ятирічку газета вийшла 27 разів, тобто щодвамісяці, лише одного разу змушені були пропустити випуск з фінансових причин.

Розповсюджували газету насамперед серед відвідувачів закладу, поштою, серед місцевих мешканців, а також під час проведення виїзних презентаційних акцій – конференцій, фестивалів, конкурсів, свят, виставок, виїзних екскурсій наукового колективу. І все це здійснювалось безкоштовно.

Газета не залишилась непоміченою у журналістських колах. З липня цього року видання стало переможцем у номінації «Військово – патріотичне виховання» Міжрегіонального фестивалю ЗМІ «Золотий передзвін Придесення», що проходив у м.Чернівці і нагороджене дипломом і цінним призом – фотоапаратом. І хоча газета не є передплатним виданням, вже склалася вдячна когорта її постійних читачів. Сподіваємося, ми їх не розчаруємо і в майбутньому.

Вітаємо всіх, хто своєю сумлінною працею створює газету, хто її фінансує та розповсюджує, хто не втомлюється дивувати читача несподіваними відкриттями з історії славної Гетьманської столиці! Бажаємо здоров'я, наснаги, тер-

піння, Божого благословення та плідного творчого довголіття!

Календар визначних дат

6 липня 1771р.

- у Петербурзі помирає граф

О.Г.Розумовський

12 липня 1775р.

- народився видатний бджоляр П.І.Прокопович

14 липня 1819р.

-народився Степан Великдан, продовжувач справи бджоляра П.І.Прокоповича

25 липня 1687р.

- на Коломацькій раді гетьманом обрано І.С.Мазепу

15 серпня

- День археолога

19 серпня

- День бджільництва

24 серпня

- День Незалежності

України

Дружина Андрія Розумовського

**Юлія
Цапко**

завідуюча відділом
історії
Гетьманства
заповідника
«Гетьманська
столиця»

Портрет графині Є.Тун-Гогенштейн, худ. Генріх Фюгер, 1787 р.

Початок дипломатичної кар'єри А.Розумовського при дворі Неаполітанського короля став доленосною подією і в його особистому житті. На шляху до Неаполітанського королівства Андрій заїздить до Відня, де проживає майже два роки. Спосіб життя віденської аристократії сподобався Розумовському. Саме там він зав'язав дружні стосунки з графинєю Марією Вільгельміною фон Тун-Гогенштейн. Господиня найяскравішого аристократичного салону, який історик О.Васильчикова назвав "збірним пунктом" усіх освічених і авторитетних людей Відня, походила зі знатної родини Тун-Гогенштейнів, яка належала до австрійського дворянства. Саме в цій родині відбулося знайомство Андрія з майбутньою дружиною, Єлизаветою.

Лише через 6 років (1785р.) Андрій повернувся до Відня та відвідав родину Тунів, де його чекала приємна несподіванка. Всі три сестри Тун були закохані в молодого дипломата, попри те він не зміг встояти проти найстаршої сестри, прекрасної молодой сирени - Єлизавети, біля якої весь час збирались всі віденські кавалери.

Єлизавета часто хворіла, тому не могла приймати участь в світському житті австрійської столиці і часто залишалася вдома, розділяючи свою самотність з графом А.Розумовським. Довгі вечори вони проводили разом, Андрій цитував їй вірші англійських поетів, його захоплював її блискучий розум та красномовність. Молодою дипломатом та Єлизаветою інколи можна було побачити і у вищому світі, зокрема на прийомах у графа Кауніца.

Перед від'їздом до Данії 1785 р., куди Андрій був призначений дипломатом, він просить руки Єлизавети у її матері, графині Марії фон Тун-Гогенштейн. Кирило

женням цього слугує їй подарунок Єлизаветі - діамантовий букет.

У 1800 р. Андрій потрапляє в опалу, і його було відправлено до Батурина. У Відні він залишає хвору дружину. Весь час між ними ведеться активна переписка, яка охоплює період 1800-1801рр. Завдяки щасливому збігові обставин збереглося близько 230 листів подружжя. Це листування стало свідком душевної близькості подружньої пари. Роки розлуки були найтяжчими для Єлизавети, але незважаючи на всі біди, які в цей час випали на її долю, вона продовжувала писати чоловіку та тримати його в курсі всіх європейських подій. Після повернення Андрія на дипломатичну службу подружжя знову живе нерозлучно у Відні. Всі віденські вельможі почали збиратися біля Єлизавети, яка дуже любила влаштувати таємні бенкети для найбільш близьких друзів. Дружина знатного дипломата була "всеобщая любительница", славилась як привітна та ввічлива господиня.

Здоров'я Єлизавети, на жаль, не покращувалося, тому після переконливої рекомендації лікарів графиня їде на південь на лікування, і подружжя Розумовських знову спіткає розлука. У подальшому прожити щасливе життя Андрію та Єлизаветі так і не судилося. В 1806 р. дружина дипломата помирає у віці 43-х років.

Все життя Єлизавета була душою суспільства, завжди залишалася вірним другом для свого чоловіка. 27 грудня на шпальтах віденської газети "Вінер Цайтунг" був написаний проникливий некролог: "...Больше хвалебных слов говорят о ней слезы, проливаемые многими благородными и выдающимися людьми, для которых память о ней остается свято чтимой".

16 лютого 1816 р. Андрій одружується вдруге на 32-річній безпосажній графині Константині Тюргейм. Андрію виповнилося шістдесят чотири роки, через це його одруження викликало багато пліток у віденському суспільстві. Нове одруження штовхнуло Андрія до продажу всього майна в Російській імперії та Батурина та переїзду на постійне проживання до Австрії. В жодному зі шлюбів Андрія, на жаль, не було спадкоємців.

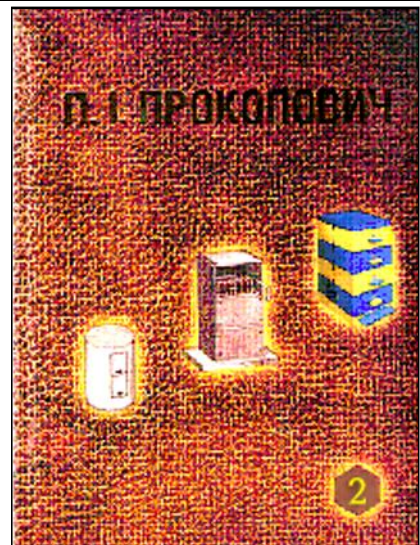
ДО ВАШОЇ КНИЖКОВОЇ ПОЛИЦІ

10 липня 2011р. біля могили П.Прокоповича в Пальчиках відбулася зустріч бджолярів з усієї України, присвячена 236-й річниці з Дня народження видатного бджоляра. Організаторами презентаційних зборів стали члени багатьох профільних, в основному громадських, організацій Василь Соломка, Президент Гільдії медоварів України Василь Барабаш, його заступник Ростислав Сишук, Президент організаційного комітету 43-го Міжнародного комітету Апімондії Тетяна Васильківська, секретар Організаційного комітету Шмуля Сергій, Микола Романченко, Сергій Мілов, Віктор Стороженко, Микола Горніч, Народний депутат України Володимир Стретович, а також представники Національного історико-культурного заповідника «Гетьманська столиця». Серед них були і представники «Фонду ім. П.І.Прокоповича» з Харкова, які започаткували тритомне видання вибраних творів П.Прокоповича. Перший том був виданий в минулому році, а цього року фонд видав другий том,

який і був презентований громаді знаменного дня Святих Петра і Павла. Один примірник книги був подарований заповіднику «Гетьманська столиця» для бібліотечного зібрання, з дарчими підписами присутніх.

У другому томі зібрані і представлені праці автора про годівлю бджіл і медоносні рослини, управління бджільництвом, а також про уроки, які проводилися в його знаменитій школі бджільництва. Книга унікальна тим, що в ній вперше за багато десятиліть зібрано розпорощені у різних виданнях твори геніального бджоляра, науковця і педагога. Книга видана за благодійні кошти бджолярів та членів редакційної колегії, накладом 1000 примірників. Прочитати книгу можна в бібліотеці заповідника, придбати – безпосередньо у фонді ім. П.Прокоповича.

2-й том збірника праць
П.Прокоповича видавництва
Фонду ім.П.Прокоповича (м.Харків)

Батурин археологічний

**Юлія
Гутник**

науковий
співробітник
заповідника
„Гетьманська
столиця”

У польовому сезоні 2011 року працівники Чернігівської обласної інспекції з охорони пам'яток археології, історії та монументального мистецтва на чолі з Жаровим Г. В. почали обстеження території на правому березі річки Сейм поблизу хутора Каціри з метою виявлення нових пам'яток археології. Ці пам'яток охоронні роботи проводяться у зв'язку з прокладанням автомобільної дороги Каціри – Осіч (5,2 км). Дослідження ускладнювали примхи природи та й те, що паралельно з розкопками проводяться будівельні роботи.

Але археологам пощастило натрапити на залишки дерев'яної зрубною конструкції. Дослідники висунули версію, що це криниця.

Знахідки дерев'яних зрубів криниць є унікальним явищем в археології. Аналіз археологічного матеріалу з території вказує на те, що тут була якась забудова і вирувало життя. Проте відповіді однозначно, коли була споруджена криниця, зараз неможливо. Очевидно, пізніше епохи Київської Русі, бо матеріал цього періоду представлений слабо (залізне кресало XII ст.), а, враховуючи хронологічну одноманітність більшості археологічних знахідок всередині відкриття, можна зробити висновок, що криниця

перестала функціонувати ще в XVII – максимум на початку XVIII ст.

Криниця – особливо цікавий архітектурно-археологічний об'єкт, що залишив більше запитань, ніж відповідей. Передусім, криниця виявилась дуже цікавим інженерним об'єктом, виконаним на високому технічному рівні. Стіни криничної шахти охайно тесані по всій її глибині. Дубові колоди добре збереглися у водонасиченому ґрунті. У великій кількості тесаних балок, вибитих із криниці, в підрізах вціліли тиблі для з'єднання дерев'яних конструкцій. Балки зрубу додатково змащені смолою невідомого походження для кращого кріплення. За своїм характером шахта криниці має підквадратну форму, розміри колод коливаються від 254х22 см на верхньому ярусі зрубу до 147х36 і 157х26 см на нижньому ярусі шахти. Колоди верхнього зрубу погано збереглися через близькість до поверхні ґрунту, а східна стінка представлена лише фрагментами деревини.

Криниця була заповнена уламками цегли литовського та московського типів, фрагментами кераміки та скляних виробів, датованими XVII – початком XVIII ст. Серед дерев'яних конструкцій у криниці знайдено і окремі знаряддя праці, як-от весло, відро та кошур.

Рештки зрубу та знайдені всередині дерев'яні речі передані до фондів НІКЗ «Гетьманська столиця».

Але криниця була виявлена в котловані споруди, тому виникла версія, що знахідка гіпотетично може бути і купаль-

нею, особливо якщо згадати, що неподалік знаходиться монастир.

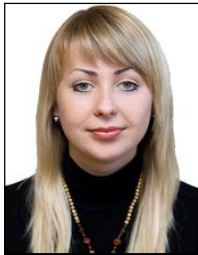
Купальні та криниці виникали на місці цілющих джерел або явлення божих чудес. Наприклад, Дубовицька криниця, розташована поблизу автомагістралі Київ – Бачівськ, неподалік с. Дубовичі Крелевецького району. Виникнення її пов'язано з образом Богоматері, ікону якої, начебто, саме в цьому місці знайшов пастух і якого засліпило її сіяння.

Отже, версія про купальню претендує на життя, особливо, якщо згадати легенду про явлення ікони Св. Миколая Чудотворця в цих місцях. Саме з цим чудом і пов'язують виникнення Батуринського монастиря. До речі, місце знаходження «первісного» монастиря і досі не відомо. Але, все може виявитися досить банальним і тут гіпотетично міг знаходитися хутір якогось старшини.

В результаті досліджень виникає безліч запитань. Наприклад, навіщо криницю-купальню треба було засипати уламками цегли, а не просто землею? Якщо припустити, що зносити цеглу з околиць було недоцільно, то можна стверджувати про те, що поблизу існувала невиявлена досі цегляна забудова, з якої і походить будівельний матеріал. Нажаль, в рамках теперішніх пам'яток охоронних досліджень, які обмежуються територією прокладання дороги, повністю відповідати на це запитання неможливо. Але в подальшому сподіваємось, що дослідники зможуть розкрити таємницю загадкової знахідки.

видатні постаті

Батуринські «аманати»

**Олена
Харченко**

науковий
співробітник
заповідника
„Гетьманська
столиця”

Гетьманщина довгий час перебувала під контролем Російської держави. Московські царі, боячись проявів самостійності і незалежності лівобережних керманців, вдавалися до різних заходів аби тримати їх у покорі.

Як запорука вірності московському царю для чергового керманця Лівобережної України, Івана Самойловича, був вигаданий особливий засіб. Після його обрання на гетьманство цар звелів прислати до свого двору двох синів Самойловича. І «...для більшого удостоверення Государя в своїм верном подданстве, гетьман отпразил в Москву в качестве аманатовъ сыновеи своїх...». Слово «аманат» означає заручник, якого в Давній Русі та деяких інших східних країнах давали як запоруку виконання угоди. Актуальності це явище не втратило і в часи Гетьманщини. Ще у 1648 році Богдан Хмельницький внаслідок переговорів з Кримським ханом Ісламом Гіреєм III і укладення угоди про спільну боротьбу

проти Польщі, залишив свого сина Тимоша в якості заручника в Бахчисараї.

Так, у березні 1673 року малолітні Семен та Григорій Самойловичі прибули до столиці Московської держави. Їх супроводжували настоятель Батуринського Микола-Крупницького монастиря Ісаак, протопіп Симеон Адамович, учитель Павло Ясилковський та ін.

Приїм у Москві вразив протопіпа своєю гостинністю. Про це він писав гетьману: «Царського величества отеческая къ вельможности твоей неизреченная милость, о чем били челомъ, все будет исполнено. Дъятам твоимъ дворъ с палатами каменными купитъ приискавають; в господине Артемене Богъ послалъ твоей вельможности и детямъ твоимъ отца милостиваго, на котраго милость и заступление будь всегда надеженъ, даль онъ мнѣ въ томъ слово, и деткамъ твоимъ всякое добро при царскомъ величествѣ будетъ. Не могу перечислить царського величества милости и Артемена Сергеевича пріятства и любви». Напевно, Симеон Адамович в листі пише про окольничого Артемена Сергійовича Матвеева, який, займаючи впливове положення при дворі, й виступив покровителем і заступником для гетьманських синів.

В Москві гетьманіч перебували безвіздно, але їх час від часу відпускали до Батурина «для свиданія со своимъ родителемъ». На особисте прохання гетьмана Самойловича в серпні 1674 року

його синів, Семена та Григорія, відпустили на Україну для побачення з батьком. По від'їзді юнаків обдарували ще й щедрим жалуванням: транспортом, дорожми тканинами та харчовими припасами. Царських дарунків удостоївся й наставник гетьманічів – 5 аршин чорного сукна (3,6 м), вчителю і стряпчому піднесли по чотири аршини червоного сукна (2,88 м), а козаки, які супроводжували юнаків, отримали по чотири аршини англійського зеленого сукна (2,88).

Оскільки один із гетьманських синів мусив жити у Москві постійно, то в разі його від'їзду на побачення з родиною в Батурин його місце в російській столиці мав посісти один з братів. Під час Чигиринських походів (1677-1687 рр.) гетьман Самойлович відправив до Москви й найменшого сина Якова з наставником ієромонахом Герасимом. Натомість на Україну прибув старший гетьманський нащадок – Семен, який більше не їздив до російської столиці, оскільки досяг того віку, щоб підготуватися до несення військової служби на благо батьківщини. А коли 25 листопада 1678 року наймолодший син Яків від'їздив до Батурина «для свиданія со своимъ родителемъ», в Москві його підмінив середній – Григорій, вирушивши туди 21 грудня.

За дослідженням історика В.В.Кривошея, з 1675 року в Москві мав перебувати один із синів. З 1681 року Семен і

(продовження на ст. 7)

наше інтерв'ю

Щодо величності Документ

5 серпня зр. до Національного заповідника «Гетьманська столиця» завітала дорога гостя з Санкт-Петербурзького університету, доктор історичних наук, професор, викладач історії України та Білорусі, автор монографій з історії України-Гетьманщини, Тетяна Таїрова-Яковлева. Заповідник з 2005 р. підтримує стосунки з Тетяною Геннадіївною, з її допомогою були скопійовані сорок документів з Батуриного архіву І.Мазепи, які експонуються в Гетьманському будинку на Цитаделі. В супроводі генерального директора заповідника Ребрової Наталії та заступника керівника Батуриної міжнародної археологічної експедиції Ситого Юрія, гостя ознайомились з об'єктами заповідника. Науковці заповідника спільно з учасниками археологічної експедиції, студентами Чернігівського Національного педагогічного університету, провели круглий стіл, де Т.Таїрова-Яковлева презентувала книгу «Иван Мазепа и Российская империя. История «предательства», яка вийшла нещодавно.

Реброва Н.Б. Тетяна, с приездом в Батуриин!

Таїрова – Яковлева Т.Г. Я очень рада находиться в Гетманской столице, я была здесь 5 лет назад и сегодня глубоко поражена теми изменениями, которые произошли в Батурине. Я считаю, что сохранение исторической памяти - это очень важно и необходимо для дальнейшего развития страны, народа, развития самосознания. Я работаю в Санкт-Петербургском университете на историческом факультете, на кафедре истории славянских и балканских стран, где являюсь профессором. У меня много учеников, в т.ч аспирантов - студенты очень интересуются историей Украины, что меня крайне радует и удивляет. Мы ставим своей целью, чтобы в России все-таки немного лучше узнали историю Украины и может, когда-нибудь российское сознание сильно изменится по восприятию Гетманской Украины. По мере своих сил мы стараемся находить неизвестные доселе документы, вводить их в научный оборот, публиковать, издавать и ведем целый ряд таких проектов, в которых, кроме меня, участвуют мои ученики, коллеги. Моя новая книга, в отличие от ЖЗЛовской, является научным исследованием, идея которой у меня возникла уже в процессе написания ЖЗЛовской. Потому что «Мазепа» - это популярная книга, которая написана популярным языком без научной дискуссии, без полемики и анализа источников, а мне хотелось некоторые вопросы изучить очень глубоко. Результат пяти лет, прожитых в архивах Москвы и Петербурга, - эта книга, которая вышла в марте 2011 г. и уже первые отзывы о ней начали поступать.

Н.Р. Каковы отзывы официальной российской исторической науки?

Т.Т.-Я. Для меня очень важна оценка определенного круга лиц, которых я считаю своими учителями, на которых я ориентируюсь и которых глубоко уважаю, как историков. Например, Борис Николаевич Флорин - великодушный специалист Петровской эпохи, Евгений

Хвилюючий момент дарування автором власної книги в Гетьманському будинку на Цитаделі, фото 5 серпня 2011 р.

Анисимов, наш крупнейший в России петровед. И для меня было волнительно, что он скажет, прочитав эту книгу. И вот его оценка была очень положительная, что для меня стало настоящим подарком. Положительной была оценка и Натальи Николаевны Яковенко, которую я глубоко уважаю. Официальных рецензий в России пока не вышло, но появилось множество публикаций в интернете, в понятном стиле, что, мол хуже меня в Росси мало кого можно найти.

Н.Р. Тяжело ли в России ломать стереотипы?

Т.Т.-Я. Недавно в интернете прочитала отзыв о книге, что, мол, каждый русский патриот должен купить эту книгу, открыть, плюнуть, бросить, растоптать, и я подумала, что если хотя бы часть «русских патриотов» купит книгу, то издательство сделает дополнительный тираж и я им буду очень благодарна. А если серьезно, то в Москве есть несколько крупнейших книжных магазинов, в которых книга продается. Издательство внимательно следит за реализацией и в первые месяцы книга держалась в топ-10 среди исторической литературы, где более 500 номинантов. И это был потрясающий результат. Потому как книга сугубо научная, я, честно говоря, не ожидала такого эффекта. Первый тираж - 2,5 тыс. экземпляров уже разошелся, и осенью будет второй тираж выпущен. Кроме того издательство сейчас разрабатывает новый, электронный, формат книги для интернет-продажи. Эта виртуальная книга будет стоить всего 80 рублей. Посмотрим, какие будут скачивания.

Н.Р. Вы издали сборник документов Батуриного архива за 1687-1705 гг, а когда планируется второй том, за 1705-1708 гг ?

Т.Т.-Я. Мы приняли решение переиздать эту книгу, т.к первое ее издание было очень маленьким тиражом (500 экз.), и, кроме того, мы нашли много документов, которые входят в хронологические рамки первого выпуска. Теперь мы решили включить в этот сборник кро-

ме документов собственно Мазепы (писем, универсалов), еще и документы, которые относятся к поискам «сокровищ Мазепы», которыми занимался в это время Меншиков. Он по всем замкам Украины охотился и находил, и есть списки что было найдено, в каких бочках и т.д. Интересно также переписка с Голицыным, переписка Любови Кочубей с Меншиковым и многое другое. И я рассчитываю, что до конца года книга пойдет в печать и это будет сборник документов за 1687-1709 гг. Кстати, эта публикация согласована на наивысшем уровне - с Вице-премьером России господином Нарышкиным.

Н.Р. Вы работаете в основном с документами, а нам, как музейным работникам, интересны и экспонаты. Не встречались ли Вам мемориальные вещи И.Мазепы?

Т.Т.-Я. Честно говоря, не встречала. Но вот недавно прозвучал сигнал из Рязани - якобы нашелся подлинный портрет Мазепы. Надеюсь, после отпуска проверить эту информацию. А для двора К.Розумовского рекомендую заказать копии серебряных литавров К.Розумовского, которые хранятся в Петербурге, в артиллерийском музее.

Сытый Ю.Н. Тяжело ли организационно заниматься в России украинистикой?

Питер всегда был космополитическим городом и у нас всегда сильна была традиция исторического изучения Украины, потому что у нас был и Костомазов, и Кулиш, и Шевченко. С 1960-х годов в единственном университете России Ленинградском читался курс истории Украины. Я большие надежды связываю с российско-украинской комиссией историков, в которую я вхожу, и которую возглавляет один из ведущих историков России Александр Чубаренко, который мне помогает в публикации Батуриного архива.

Н.Р. Какие Ваши последние работы для российского читателя?

Т.Т.-Я. В сентябре должна выйти научно-популярная книга «Гетманы Укра-

наше інтерв'ю

ины», где поданы биографии одиннадцати гетманов – от Сагайдачного до Разумовского. Я постаралась учесть все новейшее, что существует и в российской историографии, и в украинской. В биографии каждого гетмана есть какая-то своя изюминка, мои личные находки. Она рассчитана на российского читателя, потому что в России совершенно ничего не знают об истории гетманской Украины. Знают, что был Богдан Хмельницкий, потом Украина присоединилась к России, потом все было хорошо. Были иногда какие-то гетманы-изменники во главе с Мазепой. Больше ничего, в общем-то, не знают. И в связи с этим у меня возникла еще идея – я хочу написать книгу о культурной жизни Украины-Гетманщины. Это очень нужно чтобы донести, что Украина гетманская – это совершенно другой мир, совсем другая духовная культура и менталитет, чем Московское государство.

Н.Р. Татьяна, а предлагали ли Вам украинские издательства выпустить представленную сегодня книгу на украинском языке?

Т.Т.-Я. Нет, но я очень на это надеюсь. Ведь сегодня эту книгу в Украине достать очень трудно.

Кияшко Л.Г. Какой портрет Мазепы Вы считаете прижизненным?

Т.Т.-Я. Я не согласна с авторитетом

Найкраще видно Батуринські красиви із строжової вежі Цитаделі, фото 5 серпня 2011р.

Учасники круглого столу на ганку Гетьманського будинку, фото 5 серпня 2011 р.

в этом вопросе Ольгой Ковалевской. Мне кажется наиболее достоверны портреты, признанные современниками Мазепы, которые к тому же совпадают с устными описаниями внешности гетмана. Я думаю, что настоящим нужно признать портрет Мазепы из летописи Самуила Величко. Я не верю в то, что Величко мог бы ошибиться с портретом Мазепы. Кроме того, мы знаем, что гетман носил бороду (на портрете в летописи Величко Мазепа изображен с бородой), которую позже сбрил, чтобы польстить Петру. Интересно, что к портрету был дорисован орден Андрея Первозванного, вероятно, после награждения.

Н.Р. Где хранится летопись С.Величко и не собираетесь ли Вы ее переиздать в Украине?

Т.Т.-Я. Оригинал летописи хранится в Санкт-Петербургской Публичной библиотеке, отделе рукописей. Меня больше всего поразило, что летопись не смотрели ни Крипякевич, ни Грушевский, наверно полагая, что если источ-

ник издан, то уже в общем-то смотреть его не стоит. О.Бодянский, издавая Летопись, нарушил порядок оригинала, кое-что выпуская, возможно по цензурным соображениям, он не публиковал все портреты и рисунки, которые там имеются, а они все уникальны. Но самое главное он не сделал никакого текстологического анализа, ни анализа почерков, а почерк потрясающий – украинская скоропись, явно киевской школы. В Летопись прямо вшиты оригиналы документов с печатями, с подписями, за что Величко большое спасибо. Все три тома написаны на хорошем пергаменте, с изумительными золотыми вензелями – Летопись, без преувеличения – это еще и шедевр украинского барокко!

Академическое переиздание летописи с научными комментариями уже запланировано. Это будет сделано двумя научными (Питерским и Киевским) коллективами. Киевский коллектив будет возглавлять Алексей Толочко. С нашей стороны будут подключены к рабо-

те специалисты по летописанию и изданию летописей. Это будет 5 томов – 2 тома факсимильного издания, 2 тома текста и том комментариев.

Н.Б. Нет ли в Летописи плана гетманского Батурина?

Т.Т.-Я. К сожалению, нет. План был в перечне документов Меншикова, переданных из Москвы в Петербург после опалы Меншикова. Но эти документы обнаружить не удалось.

Н.Б. Скажите насколько богаты архивы Санкт-Петербурга материалами, касающимися К.Разумовского?

Т.Т.-Я. Очень богаты. Особенно в историческом архиве, есть материалы в Институте истории, его универсалы и грамоты.

Н.Б. Возможно ли поработать в архивах Петербурга нашим научным сотрудникам, темы которых касаются как раз этой эпохи?

Т.Т.-Я. Теоретически, конечно, же да. Но, к сожалению, наши архивы ужасно работают – два дня в неделю, по несколько часов, кроме того для иностранцев существуют огромные ограничения, как в доступе к документам, так и в их копировании.

Н.Б. И, наконец, каково Ваше отношение к гетману И.Мазепе?

Т.Т.-Я. Это был, безусловно, выдающийся человек, очень противоречивый, который более 20 лет умудрялся держать в своих руках власть. Я не удивляюсь Матроне – это был очень яркий, привлекательный человек. Поражают его стихи, письма, музыкальные таланты, публичные речи, например в Киево-Могилянской академии. То, как он сумел создать культурную среду в Украине, говорит о том, что это человек был неординарный, очень яркий, интересный, ни на кого не похожий.

Н.Р. Спасибо Вам большое за ваш труд, за этот визит, за интервью. Здоровья Вам, творческих успехов, плодотворного долголетия!

Підготувала завідувача відділу науково-просвітницької роботи Сердюк Н.Ф.

Годинники в експозиції палацу

Катерина

Дзекун

науковий співробітник заповідника „Гетьманська столиця”

Мабуть, не можливо уявити будь-яке помешкання без годинників: будильників, настінних, електронних... Зараз це вже не розкіш, а необхідність. У XVIII-XIX ст. колекція годинників тогочасних модних фірм (наприклад, Бреге, Буре, Мозера), різних розмірів, з позолотою, прикрасами у вигляді чудернацьких скульптур, з мелодійним дзвоном, була невід'ємною частиною інтер'єру будинків багатіїв знаті, дворянських садиб та палаців.

Настільний годинник невідомого французького майстра XIX ст., фото липень 2011 р.

В експозиції палацу К. Розумовського є також декілька цікавих екземплярів годинників. Так, інтер'єр кабінету включає два годинники. Пристінний напільний годинник XVIII ст. в дерев'яній оправі з фігурною різьбою, круглим циферблатом, обрамленим металевою чеканкою жовтого кольору. Цікавою особливістю цього годинника є наявність маленького циферблата для відліку секунд. Це годинник німецької фірми «Nuls Fischer», яка виготовляла годинники ще з початку XVIII до кінця XIX ст. Цей годинник для експозиції палацу придбала Федерація футболу України. Щиро дякуємо Григорію Михайловичу Суркісу за допомогу у створенні експозиції.

На робочому столі знаходиться ще один годинник невідомого французького майстра кінця XIX ст., зроблений у виг-

Пристінний напільний годинник в кабінеті палацу, фото липень 2011р.

ляді постаменту з шліфованого каменю, ймовірно, габро. Годинник оздоблений з обох боків барельєфами з жовтого металу. З одного боку барельєфне зображення нагадує муз на святі музики і танців, яке греки пов'язували з культом Діоніса, бога рослинності, родючості, волюги, покровителя виноградарства та виноробства. З іншого боку, симетрично – антична батальна сцена. Такі античні зображення були характерними для класицизму. Цей годинник при спробі незаконного вивезення був затриманий пильними чопськими митниками, які привезли його до Києва, де ми його отримали. Згідно рішення Міжвідомчої ради з питань вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей за наказом №1 від 17.04.2008 р. «Про розподіл культурно-історичних цінностей, затриманих митними органами, що в установленому порядку передаються у власність держави», Чопська митниця поповнила експозицію палацу цим годинником.

У парадній ідальні знаходиться камінна трійка, що складається з парних канделябрів та годинника невідомого французького майстра третьої чверті XIX ст. Годинник знаходиться у футлярі, який виготовлено з каменю змійовика тем-

но-зеленого кольору. Головним елементом годинника є фігура античного бога Ерота (Амура) та його дружини Психеї. Психея — чарівна дівчина з крилами метелика, втілення людської душі. Вона була такою вродливою, що викликала заздрощі Афродіти, яка наказала Еротові розпалити в Психеї хтивість до найогиднішого чоловіка. Проте Ерот сам запалав до неї чистим і шляхетним коханням. Хочеться милуватися скульптурою годинника, втративши відлік часу і відчуваючи експресію ніжності, кохання, що її випромінює камінь. У давньогрецькій

Годинник з камінної трійки невідомого французького майстра XIX ст. в Парадній ідальні палацу, фото липень 2011 р.

культури Амур і Психея були уособленням надтонких поєднань найсвітлішого почуття з людською сутністю. Розкішний міф про устремління до Любові безліч разів надихав поетів, художників, скульпторів. Камінний годинник придбано для фондової колекції Національного заповідника анонімним меценатом у ТОВ «Епоха».

Шановні гості! Завітайте до палацу К. Розумовського в Батурині і познайомтесь з колекцією годинників XVIII-XIX ст. Плин часу для Вас зупиниться і Ви будете зачаровані красою античного світу, яку в новому вимірі часу відтворили непервершені майстри класицизму.

туристичні маршрути

Ірина Шепель

науковий співробітник заповідника „Гетьманська столиця”

Welcome to Baturyn!

Кожного дня Гетьманську столицю відвідують сотні туристів. З кожним роком збільшується відсоток гостей з близького і далекого зарубіжжя, які прагнуть прослухати екскурсію своєю рідною мовою. Заклад іде назустріч таким побажанням. Науковці заповідника підготували екскурсії по палацу К. Розумовського не тільки українською та російською мовами, але й мовою міжнародного спілкування – англійською. З початку року у палаці проводяться екскурсії англійською мовою – 40 екскурсій прочитано за цей час для 135 чоловік.

Іноземці приємно вражені теплим та професійним прийомом. У гостьовій книзі гетьманського палацу ви зможете побачити відгуки вдячних екскурсантів зі Сполучених Штатів Америки, Великобританії, Канади, Франції, Німеччини, Індії, Японії, Нової Зеландії та багатьох інших країн. Один із таких відгуків залишив Морган Вільямс, президент Американсько-Української ділової ради, який відвідав Батурин 19 червня 2011 року: «Дякую за гарну екскурсію, дуже цікаву та інформативну. Чудова реставрація такого прекрасного палацу. Тут можна

багато дізнатися про історію України. Батурин - вражаюча історична місцевість. З найкращими побажаннями!»

Наразі наукові співробітники заповідника Шепель Ірина та Катерина Дзекун завершили роботу над перекладом на англійську мову тексту екскурсій «Цитадель Батуринської фортеці» і «Будинок Генерального судді В.Л. Кочубея» та передали їх на рецензію.

So welcome to National Historical and Cultural Reserve «Hetman's capital»! You will enjoy it very much!!!

МИСТЕЦТВОЗНАВСТВО

Портрет Катерини II з палацу

**Ірина
Шепель**

науковий
співробітник
заповідника
„Гетьманська
столиця”

Окрасою експозиції палацу К. Розумовського є оригінальний портрет російської імператриці Катерини II пензля відомого російського художника другої половини XVIII ст. Олексія Антропова. Це полотно було передано нашому заповіднику Львівською національною галереєю мистецтва, яку очолює – Борис Григорович Возницький. Хочеться висловити велику подяку директору ЛНГМ та всім нашим львівським колегам, які зробили величезний внесок у формування експозиційної колекції. А зараз – невеликий екскурс в історію картини.

Отже, в 1965 р. Львівська національна галерея мистецтв (тодішня Львівська картинна галерея) за наказом Міністерства культури СРСР здійснила обмін експонатів з Російським Ермітажем. У Росію було передано частину полотен польських художників, а натомість отримали роботи російських портретистів, у тому числі і дане полотно.

Багато різних думок і версій виникло в науковців і екскурсантів відносно авторства цього полотна, адже існує ще одна картина, яка дуже подібна до роботи, що знаходиться у нашому палаці. Це – портрет Катерини II, автором якої є Дмитро Григорович Левицький, українець, окраса петербурзької живописної школи. Ми вирішили дійти істини: дізнатися, хто ж насправді є автором даного портрету. Пошук привів нас до Державного Ермітажу (м. Санкт-Петербург). Був поданий запит до відділу історії російського мистецтва, зокрема ми вийшли на зв'язок з Гудименком Юрієм Юрійовичем, головним хранителем фондів відділу історії російського мистецтва. Він надав нам вичерпну відповідь, розвіявши всі сумніви щодо авторства.

«Уважаемые коллеги! Я узнал, что картина с шифром ГЭ 6386 была записана в инвентаре Государственного Эрмитажа как А.П.Антропов. Портрет Екатерины II (поступила в ГЭ в 1930 г. Из Строгановского дворца-музея)». Отже, це справді полотно пензля О.Антропова, яке виконане на основі портрету роботи Вігіліуса Еріксена, придворного живописця Катерини Великої (оригінал знаходиться в Петропалаці в Петергофі). Вігіліус

Портрет Катерини II,
худ. О.Антропов, XVIII ст.
з експозиції палацу
К.Розумовського

Еріксен – датський живописець, придворний портретист, за час свого перебування в Росії виконав біля 30 портретів імператриці. Найвідомішими його роботами є «Портрет Катерини верхи на коні» (1762), «Портрет Катерини в шугаї і кокошнику» (1769).

Розміри картини 134,5 x 97 (в рамі 155,6 x 124). Дослідивши полотно, виявили, що на звороті картини, написаної у другій половині XVIII ст. міститься напис ГЭ 6386 (шифр Державного Ермітажу) та етикетка розміром 5,5 x 4,5 з написом «Строган», яка говорить про приналежність картини до «власності Строганових», відомих колекціонерів творів мистецтва.

На цьому полотні Катерина II стоїть в парадному червоному вбранні на темному фоні. Колорит вирішений в помпезних золотистих і насичених коричнево-червоних тонах. Вона знаходиться біля масивного розкішного секретера, на якому знаходяться письмове приладдя та папери.

Цей портрет є втіленням образу простої, мудрої і доступної цариці, – на відміну від багатьох відомих нам портретів, де імператриця виглядає пафосно і вишукано. Як писав Якоб Штелін – перший історик російського мистецтва XVIII ст. в своїх «Записах об изящных исску-

ствах России», – імператриця зображена «с полным лицом» трохи продовгуватої форми. Катерина відкрито і просто, без «излишнего жеманства», дивиться на глядача. Її погляд сповнений любові і ніжності. Блакитні очі дивляться спокійно і лагідно, ніби перед нами справді проста жінка, а не «Північна цариця». Легка посмішка, яка грає на червоних вустах, і яскравий рум'янець підкреслюють м'яку білизну шкіри. Голову прикрашає невеличка діадема. Позиція імператриці сповнена гідності. Жест правої руки, якою вона вказує вбік секретера, стриманий і величний. Високо підняте підборіддя, розпрямлені плечі, горда осанка свідчать про вольовий характер Катерини II.

На відміну від В. Еріксена, О. Антропов у своїй роботі використовує не такі яскраві та контрастні фарби. Портрет Катерини II виконаний у пастельних тонах, а це надає картині відчуття спокою, реальності.

До речі, рама картини також заслуговує на увагу. Масивна, з майстерно виконаним різьбленням, вкрита позолотою, вона є гідним доповненням вишуканого портрету, вона датується XVIII ст.

Творчість О.П.Антропова, творця даного полотна – це яскрава сторінка в історії російського образотворчого мистецтва. Живописець-портретист О.П. Антропов народився 14 березня 1716 р. в Санкт-Петербурзі. Вже з 15-ти років Антропов вчився живопису у різних майстрів, а згодом – в Канцелярії від будівництва. В 1739 р. Олексій Антропов був зарахований до штату Канцелярії, в «живописний командир», котру очолював І.Я. Вишняков (1699-1761). Саме тоді він займається розписом Андріївської церкви в Києві. Антропову належать картини «Зішестя святого духа на апостолів», «Нагорні проповіді Христа», композиція «Темна вечеря» та інші. Після сходження на престол Катерини II Антропов виконував численні двірцеві замовлення і неодноразово писав портрети імператриці. Він пише 8 портретів-транспарантів Катерини II для всіх чотирьох триумфальних воріт, поставлених в різних частинах Москви. В 1760-ті роки він зробив досить багато копійних портретів цариці, головним чином з оригіналів зарубіжних художників, неодноразово О.Антропов повторював і свої роботи.

Дане оригінальне полотно є цікавим зразком портретного живопису XVIII ст., адже привертає до себе увагу як екскурсантів, так і науковців, викликає суперечки. Завітуйте до палацу К.Розумовського і поцінують витвір мистецтва!

(закінчення, початок на ст. 3)

Григорій знаходився вже в Батурині, а у Москві лишався найменший – Яків. То й не дивно, бо старшому Семену було вже близько двадцяти років, а у 1680 році відбулося його весілля з представницею давнього старшинського роду, донькою Федора Сулими Марією.

Необхідно відмітити, що сини гетьмана отримували за рахунок державної казни все, що необхідно було для життя, а також гроші для покупок. У 1673 році Семену та Григорію в Малоросійському приказі були навіть видані книги, які відносяться до релігійної літератури:

Євангеліє, кольорова тріодь, псалтир, мінея загальна та ін. А коли в 1678 році Яків Самойлович подав чолобитну про те, щоб йому давали рейнського вина стільки, скільки раніше давали двом його братам, то його прохання задовольнили. По від'їзді з Москви в гетьманську столицю Батурин гетьманським синам жалувалися хутра та цінні речі.

В процесі розвитку московсько-українських відносин перед російською стороною постала проблема забезпечення вірності царю українських гетьманів. Зважаючи на досвід співпраці з Іваном Брюховецьким та Дем'яном Многогрішним, в ході взаємовідносин з но-

вим керманчем лівобережної України, Іваном Самойловичем, московська сторона почала використовувати практику так званого «аманатства». В даному випадку малолітні гетьманські сини, перебуваючи у Москві в правах «почесних бранців», були запорукою вірності царю їхнього батька. Протягом свого п'ятнадцятилітнього правління Іван Самойлович досить часто ставав на захист російських інтересів, і не раз доводив свою відданість Москві. Можливо, перебування його синів в правах аманатів при царському дворі і було одним із факторів, які зумовили гетьмана вести таку політику.

Наталія Дробязко
завідуюча відділу
„Будинок Генерального судді
В. Кочубея”
заповідника „Гетьманська столиця”

Десятки сторінок історичної, художньої, науково - популярної літератури протягом вже не одного століття описують життєвий шлях Кочубеїв. Починаючи від досить відомої історичної постаті, генерального судді Лівобережної України Василя Леонтиновича Кочубея (1640-1708) до його прямих нащадків, наших сучасників. За свій внесок в суспільне життя вони отримували різні винагороди: посади, масти, титули та інше. Їх уподобання до колекційних збірань, художніх полотен, нумізматики, предметів антикваріату пізніше стали надбанням багатьох музейних установ. Але серед представників цієї гілки були і досить оригінальні особистості, що залишили про себе пам'ять в ономастиці квітів - це Лев Вікторович Кочубей. Він народився 16 квітня 1810 року в родині першого міністра внутрішніх справ Віктора Павловича Кочубея та онуки останнього гетьмана України Кирила Розумовського - Марії Василівни Васильчикової. Виховувався в привілейованому військовому закладі для дітей вищої дворянської знаті, Пажеському корпусі, який закінчив 1828р. в званні корнета. За дев'ять років військової служби Лев Вікторович дослужився до відставного полковника та

Роза "Князь Л. Кочубей"

отримав від імператора 24 подяки. Пішовши у відставку оселяється у своєму маєтку на Полтавщині - Диканьці, де займається сільським господарством, чим викликає повагу серед полтавчан. Лев Вікторович двічі обирався на посаду Полтавського губернського предводителя дворянства, був першим головою полтавського сільськогосподарського товариства.

Восени 1839 року одружується на своїй тронорідній племінниці Єлизаветі Василівні Кочубей (1822 - 1897), доньці таємного радника Василя Васильовича Кочубея (1784 - 1844). Молода дружина володіла гарним голосом, захоплювалась музикою і щоб вона мала більші можливості для своїх уподобань Лев Вікторович вирішує переїхати до Санкт - Петербургу. В 1844 році він замовляє архітектору Р.І.Кузьміну будівництво маєтку, яке тривало два роки. І в 1846 році подружжя переїздить до великого міста. Єлизавета Василівна займається музикою, вона була композитором, її романси "Я очи знал" на слова Ф. Тютчева, "Когда б он знал" та "Скажите ей" на слова Є. Ростопчиной були досить популярні в Росії в 1850—80-х роках. А Лев Вікторович за "височайшим" розпорядженням на державній службі ревізував судові установи Орловської, Курської, Воронежської і Тамбовської губерній. Дещо пізніше очолює канцелярію урядового сенату, за що отримав чин статського радника.

В кінці XIX ст. серед російської еліти

з'явилися уподобання селитись за кордоном, таке бажання виникло і у Єлизаветі Василівні. В 1878 році вона розпочинає будівництво палацу в Ніцці, але недостатня кількість грошей не дала можливості повністю завершити будівництво. Влада міста викупила приміщення, і з 1928 року в ньому був відкритий музей ім. Жюльє Шере - французького художника.

Лев Вікторович мав іншу схильність, любов до природи та її краси і переїхавши до дружини в Ніццу його захоплюють розарії, що стали дуже популярними на території Франції. В одному з них, Лейле-Роз, і була введена троянда під назвою "Князь Лев Кочубей". Власник розарію, Жюльє Граверо, збирав троянди по всьому світу, і для правильного та раціонального догляду за ними запросив на роботу відомого садівника Едуарда Андре. Саме він в 1900 році склав перший каталог колекції, до якого увійшли 3000 сортів троянд, серед них і "Prince Leon Kotschoubey". Ця троянда, як і багато інших, на сьогодні втрачена, зберігся тільки її малюнок надрукований в журналі Journal des Roses (Журнал Роз), де згадується, що ця роза є ремонтантним сортом і входить до колекції розарію Лейле-Роз в 1902 р. Звичайно Лев Кочубей не один з представників Росії, який замовляючи та фінансуючи розробку сорту, бажав бачити своє ім'я та титул в прекрасному творінні - квітах, серед них троянди: "Графиня Уварова", "Княгиня Тетяна Васильчикова" та інші.

телетайп

7 липня в палаці К.Розумовського відбувся концерт для найкращих вчителів України. До Батурина було запрошено переможців і лауреатів Всеукраїнського конкурсу «Учитель року» у номінаціях «Українська мова й література», «Світова література» - вчителів і й науковців Кіївської, Полтавської, Рівненської, Херсонської, Черкаської та Чернігівської областей, загалом 30 осіб. Чернігівський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені К.Д. Ушинського для колег підготував цікавий сюрприз - концертну програму, яка і була представлена в палаці Гетьмана України. Артист Чернігівського обласного академічного українського музично-драматичного театру ім. Т.Г. Шевченка Брагіда Е. виконав пісні: «Реве та стогне Дніпр широкий», «Каватина султана» (з опери «Запорожець за Дунаєм»), «Елегія», «Сомнения», «Не шебечи соловейку», «Гуде вітер», «Ой ти дівчино з

телетайп

горіха зерня». Родзинкою концерту було читання уривків з творів О.Кобилянської Косіною О.М. Акомпанував артистам концертмейстер Заєць В. М.

18 липня - до Батурина завітав народний депутат України, голова депутатської фракції «Реформи заради майбутнього» Рибак Ігор Олександрович. В супроводі голови Чернігівської ОДА Хоменка Володимира Миколайовича, голови Бахмацької районної державної адміністрації Доппі Ольги Іванівни та голови Бахмацької районної ради Булаха Миколи Миколайовича Рибак І.О. ознайомився з об'єктами Національного заповідника «Гетьманська столиця». В палаці гетьмана К.Розумовського була проведена нарада з питань завершення реставраційних та будівельних робіт на об'єктах «Гетьманської столиці».

29 липня - заповідник приймав знімальну групу телевізійного каналу ТВ1 на чолі з заступником Голови Верховної

телетайп

Ради України, засновником і керівником проекту «7 чудес України» Томенком Миколаєм Володимировичем. В рамках проекту буде створено фільми про унікальні туристичні об'єкти України - 7 палаців, 7 замків і 7 природних чудес, потім проведено інтернет-голосування, яке і визначить переможців. Об'єкт заповідника - «Палац К.Розумовського» - один з учасників цього проекту.

2 серпня - заповідник відвідав народний депутат України Кириленко В'ячеслав Анатолійович, при безпосередній участі якого в 2004 році в Батурині було встановлено Пам'ятний знак жертвам Батуриноської трагедії 1708 року, в 2006 р. заповідник «Гетьманська столиця» було передано в підпорядкування Міністерства культури України, в 2005-2007рр. проведені ремонтно-реставраційні роботи на об'єктах заповідника та роботи з музеєфікації Будинку Генерального судді В.Кочубея.

Газета «Слово Гетьманської столиці»

Засновник і видавець - Батуринський державний історико-культурний заповідник "Гетьманська столиця"

Свідоцтво про реєстрацію
№ ЧГ 352-08, від 28.07.2006р.

Адреса редакції: 16512, м. Батурин, Чернігівська обл., вул. Гетьманська, 74, **факс 04635 48-4-37; тел. 04635 48-0-08**
e-mail: baturin-capital@ukr.net www.baturin-capital.gov.ua

Обсяг - 1 друкований аркуш
Тираж - 1000 шт. Замовлення № 470
Бахмацька районна друкарня

Газета віддрукована в Бахмацькій районній друкарні, 16500, м.Бахмач, вул. Луначарського,4

*Відповідальність за подані матеріали несуть автори статей

*Редакція газети "Слово Гетьманської столиці" запрошує до співробітництва науковців, краєзнавців, любителів історії

Редакційна колегія

Кіяшко Любов Григорівна - редактор
Сердюк Наталія Федорівна - відповідальний секретар
Бондаренко В'ячеслав Олександрович - верстка
Блажко Юлія Анатоліївна
Сушко Наталія Миколаївна

Розповсюджується безкоштовно